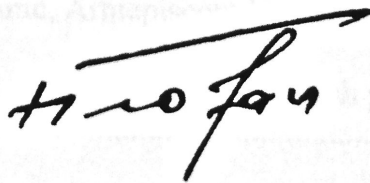

Coordonator: Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA

**ASPECTE ALE CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE DOCTORALE, ASTĂZI**

Tipărit cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura
DOXOLOGIA,
Iași

Institut für Ökumenische Theologie
Ostkirchliche und Patrologie,
Universität Graz

2020

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
----------------------	---

TEOLOGIE BIBLICĂ TEXTUL REVELAT ȘI CONTEXTUALIZAREA ÎNȚELESURILOR LUI

Jack KHALIL

The Ecclesiology of St Paul: One Church or United Churches?

The Universal dimension of the One Church in the Epistles of St Paul.....9

Daniel AYUCH

A Wandering Apostle is in Town

The Conversion of Corinth in Acts 18: 1-18a.....25

Hrisostom CIUCIU

Pentru o erminie liturgică a Cărții Apocalipsei.....43

Bogdan ȘOPTEREAȘ

YHWH Ț'ēbā' ōt' preamărit de serafimi (Is 6, 3).

Valoarea teologică și liturgică a imnului serafimic.....61

TEOLOGIE SISTEMATICĂ CREDINȚA VIE ȘI LUCRĂTOARE

Miltiadis VANTSOS

The teaching of Saint Nectarios on faith in his work "Know thyself" 69

Bassam A. NASSIF

Spiritual Fatherhood and Marital Relationships.....79

Vasile NECHITA

Hristos Domnul – Logosul divin întrupat în scrisul

Înaltpreasfințitului Calinic, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților 91

Ilche MICEVSKI-IGNAT

Înțelepciunea – cel mai înalt dar al Sfântului Duh pentru omul care se

îndumnezeiește.....106

Obrad KARANOVIC

L'anthropocentrisme moderne et l'anthropocentrisme chretien dans **Laudato si'**.

Presentation et une appreciation orthodoxe 117

Dimitrios MICHAILIDIS

The role of the free will in the fall and salvation of man: the example of

Saint Maximus the Confessor 138

TEOLOGIE ISTORICĂ OAMENI CARE AU FOST ȘI FĂPTUIRILE LOR

Alexandru-Gheorghe MATEI	Influențe ale Iluminismului în raport cu monahismul în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866)	145
Ema-Elena BOGDAN	Iubirea aproapei – constantă prioritară a slujirii Sfântului Ierarh Iosif cel Milostiv, Mitropolitul Moldovei (1875-1902)	157
Marian TIMOFTE	Patriarhul Nicodim – autor și traducător de cărți teologice.....	167

TEOLOGIE PRACTICĂ SLUJIRE LITURGICĂ ȘI ÎNDRUMARE PASTORALĂ

Viorel SAVA	Mormântul familiei Vasile și Maria Rusovici din curtea bisericii „Sfântul Ioan Botezătorul-Iași” – mărturii peste timp.....	179
Mihail DANILIUC	Starețul Mănăstirii Neamț, Arhimandritul Neonil Buzilă, activitatea filantropică.....	197
Vasile COSTAN	Rolul și importanța Sfintei Liturghii în viața comunității, în viziunea părintelui Petre Vintilescu.....	206
Arsenie HANGANU	Evenimentul Adormirii Maicii Domnului din perspectivă istorică și iconografică reflectat în scrierile bisericesti străvechi și în cărțile de cult ortodoxe.....	226
Daniel DUCA	„Bucură-te, că ai izvorât râul care curge cu ape multe” Maica Domnului, Izvorul cel neseecat al Bisericii	252
Simeon PINTEA	Centralitatea misterului pascal în tradiția liturgică a Răsăritului Ortodox	268
Mihail K. QARAMAH	Limbajul liturgic între tradiție și modernitate. Tendințe, constrângeri, soluții în traducerea și diortosirea textelor liturgice	276

ÎNTELEPCIUNEA – CEL MAI ÎNALT DAR AL SFÂNTULUI DUH PENTRU OMUL CARE SE ÎNDUMNEZEIEȘTE¹

Ilche MICEVSKI-IGNAT

Asist. Univ. Dr.

*Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfântul Kliment de Ohrid”
Skopje, MACEDONIA DE NORD*

Abstract:

According to St. Maximus the Confessor, wisdom is the last and highest gift of the Holy Spirit given to man who is on the last step of deification. Man reaches it through the liberation of passions and virtuous life. When man reaches the moment of deification, wisdom reveals many mysteries about the world and God. Wisdom is a door to knowledge of man. In this paper I will endeavor to explain the significance of wisdom for man on the path to deification and his relationship with God, especially on the role of wisdom in knowing God and creation.

Keywords: *gift, wisdom, virtue, deification, grace, knowledge*

Despre înțelepciune se vorbește aproape în toate religiile și filosofile, de asemenea, s-au scris multe texte dedicate înțelepciunii. Încă din cele mai vechi timpuri oamenii au căutat înțelepciunea. Poate mulți au căutat-o, dar puțini au devenit oameni înțelepți. De asemenea, despre înțelepciune se vorbește și în Sfânta Scriptură în mai multe locuri, dovadă că înțelepciunea a fost căutată și dobândită de oameni care credeau și Îi slujeau Unicului și Adevăratului Dumnezeu. Tocmai această credință și slujire au servit ca bază să dobândească înțelepciunea ca dar de la Dumnezeu. Că înțelepciunea este dar de la Dumnezeu ne este clar spus în Sfânta Scriptură, unde se spune că frica de Domnul este începutul înțelepciunii (Ps. 110, 10; Pr. 1, 7; Sir. 19, 18).

---

¹ Acest text a fost publicat în International Conference St. Sophia – “Wisdom has built her House”, Ohrid – Struga, 11-13 October 2019, [international editorial board Gjoko Gjorgjevski et al.], Faculty of orthodox theology “St. Clement of Ohrid”, Skopje, 2020, pp. 347-360, ca urmare a participării la Conferința menționată cu referatul cu același titlu.

Când vorbim despre frica de Domnul, este vorba de respectul profund pe care omul îl are către Dumnezeu și frica care se naște din el, ca să nu-L ofenseze cu ceva. De unde vine această frică ne explică bine Teodor al Edesei:

Credința este un bun lăuntric. Ea naște în noi frica lui Dumnezeu. Iar frica lui Dumnezeu ne învață păzirea poruncilor, care se numește făptuire. Iar din făptuire odrăște cinstita nepătimire. Iar rodul nepătimirii este iubirea, care e plinirea tuturor poruncilor...².

Credința care izvorăște din inima omului naște frica de Dumnezeu. Omul care nu crede în Dumnezeu n-are nici frică de El. Frica care se naște din credință îl învață pe om să păzească poruncile date de Dumnezeu. Omul care păzește poruncile lui Dumnezeu face fapte bune către apropiatii lui și prin binele săvârșit se curățește de patimi. Omul care se va curăți de patimi dobândește cea mai mare virtute, iubirea (I Corinteni 13, 13). Credința și frica de Dumnezeu sunt începutul vieții virtuoză a omului. Prin virtuțile și eliberarea de patimi omul înaintează în desăvârșirea duhovnicească, întărind comuniunea sa cu Dumnezeu. Viața virtuoză este o condiție pentru desăvârșirea omului și pentru primirea darurilor lui Dumnezeu. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, înțelepciunea se dobândește prin eliberarea de patimi, când omul va dobândi virtuțile, înțelepciunea produce dorul după ele³. Înțelepciunea produce un dor în inima omului pentru binele și unirea cu Dumnezeu.

Omul care vrea să se desăvârșască în bine și să fie în comuniune cu Dumnezeu, în sine are puteri care îl conduc spre îndeplinirea acestui dor. Omul care face bine, va fi înclinat natural să-L caute și pe Dumnezeu. Cu cât mai mult înaintează în propria desăvârșire, cu atât mai mult Dumnezeu îi descoperă tainele creației și Se descoperă pe Sine.

Puterile de căutare și cercetare a lucrurilor dumnezeiești sunt sădite în firea oamenilor, fiindcă de către Făcător, prin însăși aducerea ei în existență. Iar descoperirile lucrurilor dumnezeiești le împărtășește prin har puterea Preasfântului Duh⁴.

Dumnezeu a pus în om puteri naturale care trezesc dorul după El. Fiecare om are în sine chipul lui Dumnezeu (Facere 1, 26), în care se află puterile omului pentru asemănarea cu Dumnezeu. Dar tainele care se ascund

---

² TEODOR AL EDESEI, „Una sută capete foarte folositoare”, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, în *Filocalia*, vol. 4, Ed. Harisma, București, 1994, p. 226.

³ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, „Răspunsuri către Talasie”, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, în *Filocalia*, vol. 3, Ed. Harisma, București, 1994, p. 295.

⁴ *Ibidem*.

în creație și tainele lui Dumnezeu nu i se descoperă îndată, ci treptat. Dumnezeu le descoperă pe ele omului prin harul Sfântului Duh, prin Care omul primește și darurile care vin de la Dumnezeu. De aceea, pentru dobândirea darurilor și harului lui Dumnezeu este necesar ca omul să se elibereze de patimi și să dobândească harul lui Dumnezeu. „Cel ce a dobândit nepătimirea și cunoștința duhovnicească a aflat har la Dumnezeu”⁵. Eliberarea de patimi se câștigă prin nevoiță și înfrânare. Înaintarea în nevoița trupească și duhovnicească este necesară pentru desăvârșirea și îndumnezeirea omului. Prin nevoița și creșterea duhovnicească, omul dobândește har de la Dumnezeu, prin care devine capabil pentru cunoașterea duhovnicească a creației și a voii lui Dumnezeu. Deci, omul care se îndumnezeiește Îl are pe Dumnezeu neîncetat în mintea și inima sa. „Lucrarea proprie a minții e să se ocupe neîncetat cu cuvintele lui Dumnezeu”⁶. Prezența lui Dumnezeu este posibilă prin rugăciunea neîncetată care este rostită de către omul care se îndumnezeiește cu mintea și coboară în adâncurile inimii sale. Având harul lui Dumnezeu, mintea începe neîncetat să se miște către Dumnezeu⁷. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, mintea care dorește înțelepciunea, se eliberează de amăgirea diavolilor și gândurile păcătoase, eliberându-se din robia patimilor⁸.

Eliberat de patimi, omul se îmbogățește cu dobândirea virtuților. Lupta pentru dobândirea nepătimirii nu este ușoară, dar omul primește ajutor și har de la Dumnezeu și înaintează în virtuți. „Definiția virtuții este unirea prin cunoștință a neputinței omenești cu puterea dumnezeiască”⁹. Deseori când omul este epuizat de lupta duhovnicească și se pare că nu mai are putere, atunci în ajutor vine Dumnezeu cu harul Său. Neputința omenească și puterea dumnezeiască se unesc în actul cunoașterii lui Dumnezeu. Dobândirea virtuților înseamnă asemănarea omului cu Dumnezeu, iar prin asemănare dobândește daruri duhovnicești. „Dar virtuțile reprezintă în același timp dezvoltarea vieții celei noi în Hristos și desăvârșirea noastră după asemănarea Lui”¹⁰. Înaintarea în virtuți este posibilă numai prin viață în Hristos și urmarea Lui. Numai cu harul și ajutorul primit de la Hristos îi este posibil omului să

⁵ TALASIE LIBIANUL, „Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte către Pavel presbiterul”, în *Filocalia*, vol. 4, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, Ed. Harisma, București, 2019, p. 16.

⁶ *Ibidem*, p. 17.

⁷ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, „Răspunsuri către Talasie”..., p. 179.

⁸ *Ibidem*, pp. 246-247.

⁹ *Ibidem*, p. 305.

¹⁰ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Ed. IBMO, București, 2010, p. 47.

înainteze în desăvârșirea duhovnicească și în îndumnezeirea sa. „Prezența lui Hristos ni se face astfel tot mai vădită în lăuntrul nostru, manifestându-se tot mai luminoasă și în comportarea noastră exterioară, în virtuțile noastre”¹¹. Omul care a înaintat în desăvârșire simte în sine prezența Domnului Hristos. Cu cât este mai virtuos, cu atât mai mult se aseamănă lui Hristos și vieții Lui. În virtuți se vede cât de mult este omul asemănător cu Hristos, asemănător chipului după care a fost creat.

Chipul uman al lui Hristos e alcătuit din armonia a nenumărate virtuți, a nenumărate aspecte ale binelui, care reflectă în chip uman însușirile lui Dumnezeu. Cel ce prin faptele statornice de diferite feluri imprimă în sine diferitele virtuți, imprimă prin aceasta înseși trăsăturile chipului lui Hristos, sau dă formă umană, în persoana sa, însușirilor lui Dumnezeu, asemenea lui Hristos. Și aceasta e o adevărată participare la Dumnezeu și o reflectare a lui Dumnezeu prin ființa noastră personală¹².

Pe calea îndumnezeirii omul dobândește multe virtuți și prin ele se aseamănă lui Hristos, izvorul tuturor virtuților. „De aceea harul și toate darurile nu sunt decât aducerea bunurilor cuprinse în natura noastră îndumnezeită în Hristos, în interiorul nostru însuși prin Duhul Sfânt”¹³. Darurile pe care Sfântul Duh le dăruiește omului sunt deja sfântite și îndumnezeite în Persoana lui Iisus Hristos. Hristos primește acele daruri ca om desăvârșit în natura Lui umană, ca apoi să fie dăruite omului prin Sfântul Duh. Desăvârșirea omului trece obligatoriu prin Hristos în Sfântul Duh.

Duhul nu are alt rol decât acela să ne facă proprii aceste energii ale lui Hristos și darurile care ne apropie de asemănarea cu El. Căci fără însușirea lor din partea noastră nu ne-am putea desăvârși propriu-zis. Prin Duhul, noi intrăm într-un dialog cu Hristos, în care ni se comunică puterea și lumina cunoașterii Lui, a cunoașterii treptate a infinității dumnezeiești, care sălășluiește în umanitatea Lui accesibilă nouă. Noi imităm și primim prin Duhul cele ale lui Hristos, într-un dialog liber în nesfârșit progres¹⁴.

Sfântul Duh dăruiește energiile lui Hristos omului, ca omul să se asemene Lui. Desăvârșirea omului nu este posibilă fără Hristos și fără Sfântul Duh, care face ca energiile dumnezeiești să fie accesibile omului.

Omul care se desăvârșește și se îndumnezeiește, așa cum am menționat mai sus, primește anumite daruri de la Sfântul Duh. Darurile care îi dau posibilitate omului să facă anumite lucruri sunt diferite. Darurile duhovnicești sunt aceleași pentru fiecare om care se desăvârșește și ajunge până la gradul

¹¹ IDEM, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, Ed. IBMBOR, București, 2002, p. 55.

¹² IDEM, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Ed. IBMO, București, 2010, pp. 386-387.

¹³ *Ibidem*, p. 316.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 316-317.

îndumnezeirii. Printre altele, unul din acele daruri duhovnicești este și înțelepciunea. Sfântul Maxim Mărturisitorul consideră că înțelepciunea este cel mai înalt dar pe care omul poate să-l primească de la Sfântul Duh. Ca un punct de început în gândirea lui este al doilea verset din al unsprezecelea capitol din cartea profetului Isaia, care spune: „Duhul Domnului Se va odihni peste El, duh de înțelepciune și de pricepere, duh de sfat și de tărie, duh de cunoștință și de frică de Domnul” (Isaia 11, 2). Sfântul Maxim Mărturisitorul le explică și le enumeră în ordine inversă față de cea aflată în Sfânta Scriptură, înțelepciunea luând ultimul și cel mai înalt loc. Aceste daruri le primește omul care se îndumnezeiește și îi dau însușiri suplimentare ca să poată vedea sensurile duhovnicești ale lucrurilor. Cu alte cuvinte, primele două daruri reprezintă începutul înaintării în cunoaștere, dar nu sunt o cunoaștere clară. Darul temerii de Dumnezeu îl împiedică pe om să facă fapte rele, iar darul tăriei îi dă curaj să facă fapte bune. Prin darul sfatului omul dobândește deosebirea faptelor bune și rele. Prin darul cunoștinței, omul învață cum să realizeze practic binele și descoperă rațiunile fiecărei fapte sau virtute. Prin darul rațiunii, omul își identifică natura sa cu rațiunile virtuților. Ultimul dar al Sfântului Duh este darul înțelepciunii, care îl înalță pe om la Cauza rațiunilor duhovnicești și prin care omul poate să vadă adevărul în creație¹⁵. Fiecare din aceste daruri ale Sfântului Duh este legat de celelalte și nu se poate separa din ele. Fiecare dintre ele este necesar pentru desăvârșirea și îndumnezeirea omului.

Darurile pe care omul le primește de la Sfântul Duh, printre ele și înțelepciunea, sunt parte din procesul desăvârșirii și îndumnezeirii omului.

Deci curățirea celor vrednici de curăția adusă de virtuți o face Duhul Sfânt prin temere, evlavie și cunoștință; iar iluminarea care hărăzește cunoștința lucrurilor după rațiunile pe temeiul cărora există, o dăruiește celor vrednici de lumină, prin tărie, sfat și înțelegere; în sfârșit, desăvârșirea o hărăzește celor vrednici de îndumnezeire prin înțelepciunea atotluminosă, simplă și întregă, ridicându-i în mod nemijlocit și în tot chipul spre cauza lucrurilor, atât cât e cu putință oamenilor, încât strălucesc în ei numai însușirile dumnezeiești ale bunătății lui Dumnezeu. Prin aceasta cunoscându-se pe ei înșiși din Dumnezeu, iar pe Dumnezeu din ei înșiși, întrucât între ei și Dumnezeu nu mai e nici un zid care să-i despartă, dat fiind că între înțelepciune și Dumnezeu nu mai este nimic...¹⁶.

Prin darurile menționate mai sus, Sfântul Duh îi dă omului curățirea de patimi și iluminarea. Numai prin darul înțelepciunii omului i se dă desăvârșirea și cunoașterea creației. Prin aceste daruri, și bineînțeles, prin darul înțelepciunii, omul ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu și la propriul

¹⁵ Vezi D. STĂNILOAE, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe...*, pp. 216-218.

¹⁶ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, „Răspunsuri către Talasie”..., pp. 373-374.

sine. Ajunge la cunoașterea nemijlocită a lui Dumnezeu, pentru că dacă omul a primit înțelepciunea ca dar de la Sfântul Duh, atunci a ajuns la îndumnezeirea sa în apropiere nemijlocită de Dumnezeu.

Primind înțelepciunea ca dar de la Sfântul Duh, omul nu numai s-a desăvârșit și îndumnezeit, ci mintea lui luminată devine capabilă de contemplarea rațiunilor lucrurilor, primindu-le ca daruri aduse lui Dumnezeu. Prin această activitate duhovnicească omul descoperă „în sine, prin viața ce o trăiește, toată măreția înțelepciunii dumnezeiești purtată în chip nevăzut de făpturi”¹⁷. Omul nu este purtător numai al chipului lui Dumnezeu, ci este purtătorul rațiunilor întregii creații care este creată cu înțelepciune de către Dumnezeu (Ps. 103, 24). În complexitatea creației se vede înțelepciunea lui Dumnezeu, dar cel mai mult este vizibilă în persoana omului. Cea mai înaltă contemplație de la contemplarea creației, este contemplarea lui Dumnezeu și comuniunea cu El. De aceea, „înțelepciunea este capătul din urmă al vederilor tainice ale sufletului”¹⁸, adică Hristos ca înțelepciune a lui Dumnezeu este ultima descoperire a omului îndumnezeit. Omul îndumnezeit se întâlnește față către față cu Hristos cel dorit, fiind luminat de lumina necreată a feței lui Hristos și prin Hristos descoperă tainele rațiunilor creației. Omul desăvârșit este împlinit cu înțelepciunea ca plenitudine a harului Sfântului Duh.

Harul deplin al Duhului este înțelepciunea ca potență, ca deprindere și ca lucrare, care îmbrățișează toate cunoștințele câte ajung până la oamenii desăvârșiți în Hristos. Prin ea mintea, părăsind figurile percepute prin simțuri, pătrunde în varietatea rațiunilor dezvelite ..., sintetizând trăsăturile dumnezeiești aflate în ele într-un întreg de formă dumnezeiască, din care iradiind în chip unitar cunoștința neîmpărtășită a tuturor lucrurilor, obișnuiește să strălucească lumina adevărului¹⁹.

Înțelepciunea dăruită de către Sfântul Duh lucrează în om ca o putere prin care omul cunoaște creația, pentru că și creația reflectă înțelepciunea lui Dumnezeu în ea. Înțelepciunea acționează ca o sintetizare a însușirilor dumnezeiești care se află în rațiunile creației. În felul acesta, omul ajunge la o cunoaștere care până la îndumnezeirea lui a fost doar intuitivă.

Înțelepciunea devine cel mai înalt dar pe care omul îndumnezeit îl primește de la Sfântul Duh. Când un om va ajunge la treapta îndumnezeirii, el se sfințește de la harul lui Dumnezeu. Acei oameni îi numim sfinți. Știm că sfinții sunt oameni împliniți cu har și că fiecare dintre ei are unul sau mai multe daruri duhovnicești. Uneori, sfinții au refuzat darurile cu care Dumnezeu a vrut să-i învrednicească. Dumnezeu nu dă daruri la oameni care

¹⁷ *Ibidem*, p. 219.

¹⁸ *Ibidem*, p. 256.

¹⁹ *Ibidem*, p. 281.

nu pot să le poarte și să le împlinească. Darurile nu sunt date forțat, ci prin acceptarea liberă a omului. Dumnezeu niciodată nu se impune împotriva voii omului.

Prin urmare harul Duhului Sfânt nu lucrează înțelepciunea în Sfinți fără mintea care să o primească; nici cunoștința, fără rațiunea capabilă de ea; nici credința, fără convingerea minții și a rațiunii despre cele viitoare și deocamdată nearătate; nici darurile vindecărilor, fără iubirea de oameni cea după fire; nici vreun altul dintre celelalte daruri, fără deprinderea și puterea capabilă de fiecare. Dar iarăși nu va dobândi omul ceva din cele înșirate numai prin puterea naturală, fără puterea lui Dumnezeu, care să le dăruiască²⁰.

Sfântul Duh nu dă daruri dacă capacitățile omului nu sunt suficient de bune ca să le primească. De aceea, Sfântul Duh nu dă înțelepciunea la oameni care nu au minte capabilă să o primească și să dea roade. Este la fel și cu celelalte daruri pe care Sfântul Duh le dă sfinților, nimic nu este dat fără puterea și voia lui Dumnezeu. De asemenea, nu trebuie să credem că Dumnezeu dă înțelepciunea numai la oamenii îndumnezeiți (sfinți). Omul primește înțelepciunea prin toate etapele vieții lui. Cu fiecare patimă învinsă și cu fiecare virtute dobândită, omul devine mai înțelept. În clipa îndumnezeirii lui, omul dobândește plinătatea înțelepciunii și lucrarea ei deplină. Înțelepciunea îl însoțește pe om în toate etapele desăvârșirii duhovnicești și în sfințirea vieții lui.

Plinătatea înțelepciunii este dobândită în clipa când omul cel îndumnezeit este luminat și pătruns de lumina necreată, când se află înaintea feței lui Hristos. Omul se află în comuniune nemijlocită și comunicare cu Hristos prin Sfântul Duh. În acel moment omului i se descoperă sensurile duhovnicești ale rațiunilor și sensul lor în mântuirea lumii. Fără darurile Sfântului Duh și comuniunea cu Hristos, omul nu poate să cunoască tainele, „... fiindcă nu poate mintea omenească să perceapă fără lumina dumnezeiască cele dumnezeiești și spirituale”²¹. Mintea și rațiunea omului trebuie să fie luminate cu lumina dumnezeiască, adică îndumnezeite, ca să poată să cunoască unele din tainele lui Dumnezeu și tainele creației. Bineînțeles, atât cât Dumnezeu le va descoperi oamenilor vrednici. Momentul îndumnezeirii reprezintă o bucurie mare pentru om. Înțelepciunea pe care o primește ca dar și prin care i se descoperă multe taine duhovnicești, este rezultat al vieții duhovnicești rodnice. De aceea, „...prin înțelepciune omul desăvârșit primește o bucurie negrăită, adică bucuria puternică ce susține cu adevărat viața cea

²⁰ *Ibidem*, p. 318.

²¹ *Ibidem*, p. 320.

după Dumnezeu, sau cea dumnezeiască a omului”²². Bucuria duhovnicească pe care omul o simte este rezultat al vieții după Hristos. Omul duhovnicesc se aseamănă cu Hristos, așadar trăiește după viața lui Hristos și Hristos trăiește în inima lui (Galateni 2, 20). Trăind momentul îndumnezeirii, omul gustă viața cea veșnică. Experiază numai o parte din ceea ce înseamnă și va fi viața veșnică și comuniunea veșnică cu Dumnezeu Sfânta Treime în împărăția lui Dumnezeu. „Împărăția lui Dumnezeu este bunătate și înțelepciune. Cine le dobândește pe acestea viețuiește în ceruri”²³. Dumnezeu este bun și înțelept, de aceea împărăția Lui va fi o împărăție a bunătății, înțelepciunii și iubirii. Oamenii care vor dobândi aceste virtuți încă în timpul vieții pământești, vor gusta viața cea veșnică înaintea morții lor. Toți oamenii care se vor asemăna lui Dumnezeu vor trăi veșnic în împărăția Lui și vor deveni fiii lui Dumnezeu. „Fiu al lui Dumnezeu este cel ce s-a făcut asemenea lui Dumnezeu, prin bunătate, înțelepciune, putere și dreptate”²⁴. Asemănarea cu Dumnezeu înseamnă ca fiecare om sfânt și îndumnezeit să devină asemănător cu Dumnezeu după virtuțile sale. Să-și însușească însușirile lui Dumnezeu ale iubirii, bunătății, milosteniei, adevărului, iertării, înțelepciunii și desăvârșirii (Matei 5, 48) ca pe ale sale.

Pe lângă înțelepciune cel mai mare dar este și cunoașterea lui Dumnezeu. Această cunoaștere omul o dobândește prin energiile dumnezeiești necreate care ajung în mintea și inima omului. De asemenea, cunoașterea lui Dumnezeu se întâmplă în timpul îndumnezeirii omului, dar nu este o cunoaștere deplină a lui Dumnezeu, deoarece Dumnezeu este peste orice cunoaștere. Aceea este o taină cunoscută numai de Dumnezeu.

Dacă e așa, cel ce a cunoscut cu înțelepciune cum trebuie să iubească pe Dumnezeu – Care e mai presus de toată rațiunea și cunoștința ... – va trece fără relație peste toate cele sensibile și inteligibile și peste tot timpul și veacul și spațiul și, la sfârșit, dezbrăcându-se în chip suprafiresc de toată lucrarea simțirii, a rațiunii și a minții, va dobândi în chip negrăit și necunoscut desăvârșirea dumnezeiască cea mai presus de rațiune și de minte. Aceasta după un mod și o rațiune pe care n-o știe decât Dumnezeu, Care dăruiește un astfel de har, și cei ce s-au învrednicit să-l primească de la Dumnezeu²⁵.

Cunoașterea lui Dumnezeu presupune eliberarea din tot ce este pământesc și sensibil, presupune dobândirea nepătimirii. Când omul va reuși să dobândească nepătimirea dobândește înțelepciunea și desăvârșirea. Toate

²² *Ibidem*, p. 390.

²³ TALASIE LIBIANUL, „Despre dragoste, înfrânare...”, p. 21.

²⁴ *Ibidem*, p. 31.

²⁵ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, traducere din limba greaca veche, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, Ed. IBMBOR, București, 2006, p. 230.

acestea sunt o taină cunoscută numai de către Dumnezeu, pentru că El este Acela care dă acele daruri și îl îndumnezeiește pe om. Omul începe să-L cunoască pe Dumnezeu, atât cât Dumnezeu i se va descoperi, dar ființa lui Dumnezeu rămâne necunoscută pentru om. „Căci dumnezeirea e mai presus de orice cuvânt și de orice înțeles”²⁶. Prin cunoașterea lui Dumnezeu, adică cu îndumnezeirea, omului îi devin clare multe taine care înainte îi erau necunoscute. „Căci deodată cu cunoștința lui Dumnezeu se dezvăluie înțelesul Scripturii, prin Duhul, și înțelepciunea și cunoștința cea din fapte, prin Același prin Care iarăși se descoperă El, în mod proporțional”²⁷. Omul primește înțelegerea tainelor cuprinse în Sfânta Scriptură, dobândește înțelepciunea și cunoașterea creației prin Sfântul Duh. Prin același har al Sfântului Duh, omului i se descoperă Dumnezeu după vrednicia și desăvârșirea sa.

În cărțile teologice cel mai adesea se enumeră două cunoașteri pe care omul le experiază. Una este cea rațională sau catafatică, iar a doua e cea supramintală sau cunoașterea apofatică. Ele nu sunt niște cunoașteri separate, ci sunt conectate și dependente una de alta. După cunoașterea rațională vine și cunoașterea apofatică. Proprie rațiunii este cunoașterea lucrurilor raționale în lumea creată și în viața zilnică a oamenilor. Caracteristic pentru rațiune este înțelegerea logică a lucrurilor și explicarea lor. Prin rațiunea și cunoașterea rațională, omul ajunge la darul contemplației și se pregătește pentru cunoașterea apofatică. Înțelepciunea este sfârșitul²⁸ rațiunii și a cunoașterii raționale, prin ea dobândindu-se înțelegerea adevărată a tainelor creației, care îl conduce pe om către cunoașterea tainelor lui Dumnezeu. Rațiunea și cunoașterea rațională sunt o pregătire pentru îndumnezeirea omului și pentru cunoașterea supramintală a cunoașterii lui Dumnezeu. „Căci proprii înțelepciunii sunt mintea și rațiunea, iar proprii deprinderii opuse a înțelepciunii sunt lipsa de rațiune și simțirea (domnia simțurilor)”²⁹. Când omul se îndumnezeiește începe cunoașterea apofatică, care este caracteristică pentru minte, pentru că doar mintea este capabilă să vadă și să pătrundă în tainele și vederile dumnezeiești pe care le are înaintea sa. Cea mai înaltă cunoaștere este cunoașterea lui Dumnezeu și se numește supramintală pentru că depășește capacitatea minții să cunoască tainele ființei lui Dumnezeu. „Deci Dumnezeu este mai presus și de această cunoștință, dat fiind că este în

²⁶ *Ibidem*, p. 260.

²⁷ *Ibidem*, p. 238.

²⁸ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, „Răspunsuri către Talasie”..., pp. 38-39.

²⁹ *Ibidem*, p. 162.

chip suprainfinit mai presus și de orice minte...”³⁰. Ființa lui Dumnezeu veșnic va rămâne necunoscută, iar omul Îl va cunoaște pe Dumnezeu la infinit în viața veșnică prin energiile Lui necreate din care omul se va împărtași neîncetat.

Atunci când vorbim de sfințenia sfinților, este evident că oamenii îndumnezeiți sau sfinții sunt oameni înțelepți, pentru că lucrul acesta se vede din felul gândirii și al vieții lor. „Mintea luminată scoate cuvinte înțelepte și sufletul curat cultivă gânduri dumnezeiești”³¹. Aceste cuvinte sunt proprii pentru sfinții, pentru oamenii îndumnezeiți care au avut experiența să dobândească înțelepciunea și cunoașterea din întâlnirea personală cu Dumnezeu și harul Lui. Cunoașterea lui Dumnezeu și dobândirea celui mai înalt dar al Sfântului Duh, înțelepciunea, le dă oamenilor o capacitate să privească lumea cu ochi luminați.

Înțelepciunea e darul de a vedea pe Dumnezeu simultan cu toate sau prin toate, ca Făcătorul, Susținătorul și Cărmuitorul efectiv al tuturor. Ea ne ajută să înțelegem dintr-o ochire viața noastră trecută, rostul ei, linia pe care trebuie să mergem, înțelesul solidar al tuturor faptelor și evenimentelor din viața omenească, al lucrurilor din natură, pentru că pe toate le explică Puterea și Cauza cea unică ce stă la baza tuturor și-și arată lucrarea deodată în toate³².

Înțelepciunea îi permite omului peste tot să gândească la Dumnezeu, la faptele și bunătățile Lui. Luminează viața omului și îl ajută să-și găsească sensul vieții lui. Îi permite să cunoască tainele lumii și ale propriei persoane. Cel mai mult, îl conduce pe om la Cauza (adică Dumnezeu) tuturor și este începutul comuniunii cu Sfânta Treime.

În concluzie, vom spune că putem să considerăm înțelepciunea ca cel mai înalt dar al Sfântului Duh pentru omul care se îndumnezeiește. Pe lângă toate darurile pe care Sfântul Duh i le dăruiește omului, înțelepciunea este unica și cea mai apropiată de îndumnezeirea omului. Deși este prezentă în timpul vieții, în momentul îndumnezeirii omul o dobândește în forma ei deplină. Înțelepciunea este îndrumătoarea omului prin viața lui care îl conduce la comuniunea cu Dumnezeu. De aceea, omul care vrea să dobândească înțelepciunea este necesar să se străduiască să fie virtuos și să aibă dor către Dumnezeu. Omul cu inima curată, nu numai că poate să dobândească înțelepciunea, ci poate să-L cunoască și pe Dumnezeu care o dăruiește. Știm acest lucru din viețile sfinte ale sfinților, dar, oare înțelepciunea este prezentă în lume și în viața Bisericii?

³⁰ *Ibidem*, pp. 304-305.

³¹ TALASIE LIBIANUL, „Despre dragoste, înfrânare...”, p. 38.

³² D. STĂNILOAE, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe...*, p. 219.

Lumea contemporană secularizată se îndepărtează de tot ce are semnificație duhovnicească și acceptă numai „înțelepciunea” lumii. Cele materiale și trecătoare înlocuiesc dorul după Dumnezeu și viața duhovnicească, lăsând un gol în inimile oamenilor. În Biserică încă sunt oameni care tânjesc după Dumnezeu, și împreună cu acest dor caută și înțelepciunea pe care vor s-o dobândească. Astăzi avem nevoie de oameni înțelepți (sfînți) care vor învăța lumea și îi vor conduce pe oameni pe calea adevărului. Este un adevăr incontestabil că toți oamenii, și cei în lumea seculară și cei în Biserică, își doresc să aibă o viață fericită și împlinită. Sfântul Duh dăruiește celor vrednici roadele adevăratei vieți duhovnicești: „dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea, curăția” (Galateni 5, 22-23). Sunt necesare doar voință, răbdare și dor după viața în Hristos, cu Hristos și pentru Hristos și bineînțeles, dorința să devenim mai buni și mai înțelepți decât am fost ieri.